

UKÁZKOVÁ LEKCE „ETIKA A INFORMACE“

- Vzdělávací oblast:** Jazyk a jazyková komunikace, Informatika a informační a komunikační technologie
- Vzdělávací obor:** Český jazyk nebo Informatika a jakýkoliv další předmět, v němž se odehrává odborná část práce
- Průřezové téma:** Osobnostní a sociální výchova
- Délka:** 3 vyučovací hodiny (+ čas v mezidobí pro domácí práci žáků)

Leckce slouží k tomu, aby si žáci uvědomili, v jakých všech možných případech a situacích dochází k porušování autorských práv, naučili se eticky nakládat s informacemi a uměli správně citovat informace ze zdrojů různých druhů.

Cíle na úrovni klíčových kompetencí:

Leckce rozvíjí dovednosti v rámci více klíčových kompetencí (kompetencí komunikativních, řešení problémů, občanských), ale explicitě si klade cíle z oblasti kompetence k učení. Důležitou složkou kompetence k učení, které jsou jednotlivými aktivitami rozvíjeny:

Žák:

- nakládá eticky správně s informacemi, které získal odjinud – „nekrade myšlenky“, správně cituje, parafrázuje apod.;
- osvojuje si vědomě znalosti a dovednosti, které pak využívá při dalším učení a pracovních činnostech;
- analyzuje výsledky svého učení a práce, posuzuje je vzhledem ke svým předpokladům a možnostem a vzhledem ke zvoleným strategiím;
- získává zpětnou vazbu týkající se efektivity jeho učení či práce od vrstevníků i dospělých.

Cíle na úrovni očekávaných výstupů:

Informatika a informační a komunikační technologie:

Žák:

- využívá informační a komunikační služby v souladu s etickými, bezpečnostními a legislativními požadavky.

Český jazyk a literatura:

Žák:

- tvořivě využívá informace z odborné literatury, internetu, tisku a z dalších zdrojů, kriticky je třídí a vyhodnocuje.

Cíle na úrovni průřezového tématu:

Osobnostní a sociální výchova:

Žák:

- formuje studijní dovednosti.

PRŮBĚH LEKCE

Zadání úkolu

Žáci mají za úkol vypracovat seminární práci z některého předmětu. Téma si mohou vybrat sami, nebo je zadáno učitelem. Odborná část práce je vedena učitelem tohoto předmětu, který spolupracuje s učitelem českého jazyka nebo informatiky, jenž s žáky pracuje v rámci úvodního bloku (o etickém nakládání s informacemi).

A. Úvodní blok (90 minut)

1. hodina

Evokace

Učitel vyzve žáky, aby si na papír A4 vytvořili tabulku (viz níže) a do prvního sloupce každý sám odpověděl na otázku: „*Co vím, nebo si myslím, že vím, o autorských právech a plagiátorství/piráťství?*“ a zapsali si otázky do druhého sloupce: „*Chci vědět...*“.

Vím, myslím si, že vím...	Chci vědět...	Dozvěděl(a) jsem se...

Své zápisky v prvním a ve druhém sloupci žáci sdílejí ve dvojici, poté je učitel zapíše na flipový papír, kde má připravenou tabulku ve velkém měřítku.

Uvědomění si významu nových informací:

Učitel nechá žáky sledovat videonahrávku (úvodní vstup + diskuse ve studiu), která se zabývá autorskými právy a plagiátorstvím a lze ji najít na internetu.

Zdroj: ČT Živě

Adresa: <http://www.ct24.cz/vysilani/?id=159160>

Název článku a videa: Média a svět – Plagiátorství (z 9. 9. 2007)

Doba trvání: 22 min

Během sledování videonahrávky si žáci do tabulky zapisují informace, které se dozvěděli, a odpovědi na své otázky do třetího sloupce tabulky.

Reflexe

Po skončení videonahrávky žáci své zápisky ve třetím sloupci tabulky sdílejí ve dvojicích a diskutují o tom, co nového se dozvěděli.

Každý sám si metodou čtyřminutového volného psaní napíše odpověď na otázku: „*Jaké jsou důvody, proč lidé porušují autorská práva?*“

Metoda Volné psaní

Volné psaní je metoda, která má následující pravidla:

- pište vše, co vás napadá,
- nezastavujte se – tužka je stále na papíře,
- neškrtejte, negumujte, nepřepisujte,
- nehodnoťte – jde jen o formu.

Volné psaní píše každý žák sám. Efektivní je, když i učitel píše své volné psaní současně s žáky.

Poté si žáci svá volná psaní přečtou vzájemně ve dvojici a podle zájmu je mohou jednotlivci přečíst nahlas všem. Učitel ani žáci by neměli přečtená volná psaní hodnotit, ani zpochybňovat názory autora.

Učitel může žáky vybědnout ke krátké diskusi o této otázce, pokud jim momentálně něco vrtá hlavou. Pravděpodobně v diskusi dojde i na problematiku citování zdrojů. Žáci možná uvedou jako jeden z důvodů porušování autorských práv to, že lidé nevědí a neumí správně citovat, odkud informace pochází. Na tento problém budou reagovat činnosti v následující hodině.

2. hodina

Evokace

Individuální brainstorming: „Zapište si vše, co víte o tom, jak se citují informační zdroje (z knih, časopisů, internetu)“. Každý žák si zapíše své odpovědi a dále své otázky k tomuto tématu. Poté své domněnky sdílejí ve dvojici a diskutují o nich ve třídě. Otázky žáků k tématu učitel sepíše na flipový papír.

Uvědomění si významu nových informací:

Následuje individuální čtení textu metodou I.N.S.E.R.T. Text může být o správném nakládání s informacemi, může obsahovat návody, jak citovat, apod. (viz příloha)

Metoda I.N.S.E.R.T.

Čtení textu metodou I.N.S.E.R.T. – při čtení textu si každý žák na okraji článku dělá znaménka podle následujícího klíče:

✓	Udělejte fajfku na okraji textu, jestliže něco z toho, co čtete, potvrzuje, co jste věděli, nebo si mysleli, že víte.
-	Udělejte mínus, jestliže informace, kterou čtete, je v rozporu s tím, co víte, nebo co jste slyšeli.
+	Udělejte plus, jestliže informace, kterou se dozvíte, je pro vás nová.
?	Udělejte otazník, jestliže se objeví informace, které nerozumíte, která vás mate nebo o které byste se chtěli dozvědět více.

Při dělení znamének není nutné označit každou informaci, kterou text obsahuje, značka by měla odrážet vztah k vybrané informaci. Žák může udělat jednu nebo dvě značky za odstavec, někde více, jinde méně.

Po přečtení textu diskutují dvojice žáků o tom, co se jim potvrdilo, co jim článek vyvrátil, jaké nové informace se dozvěděli.

Reflexe

Tabulka I.N.S.E.R.Tu – každý žák si ji vytvoří do svých poznámek a do každého políčka si zapíše 2 - 3 nejpodstatnější informace podle vlastních preferencí.

✓	+	-	?

B. Aplikace

Žáci pracují v knihovně, kde podle potřeb své seminární práce vyhledávají potřebné informace z knih, časopisů a internetových odkazů, jejichž bibliografické citace se snaží správně zapsat. Ve dvojicích si citace zkontrolují a odevzdají učitelu českého jazyka. Ten je zkontroluje a na další hodině žákům ukáže nejčastější chyby a správné citace, žáci si je ve dvojicích sami opraví.

C. Hodnocení aktivity (1 vyučovací hodina)

Každý žák sám si doplní tyto nedokončené věty, které dostane na záznamovém archu. Poté je sdílí se spolužákem ve dvojici. Následuje diskuse v celé třídě k jednotlivým větám.

Nedokončené věty k lekci Etika a informace:

- Dříve jsem občas porušoval(a) autorská práva, protože...
- Pokud lidé „kradou“ jiným myšlenky...
- O etickém nakládání s informacemi jsem se naučil(a)...
- Jak se správně citují informace z různých typů zdrojů potřebují vědět proto...
- Ještě bych chtěl(a) zlepšit/pracovat na...

D. Souvislosti

Pokud učitel vyhodnotí, že problematice autorských práv by bylo dobré se s žáky věnovat ještě více tak, aby výstupem jejich práce byly nějaké produkty sloužící jako výukové materiály i pro ostatní žáky školy, může využít těchto námětů pro další činnosti:

- Žáci dostanou za domácí úkol vyhledat, jaké jsou v dnešní společnosti nejznámější konkrétní případy plagiátorství a porušování autorských práv v rámci jednotlivých druhů pirátství (pirátské kopírování CD, softwarové pirátství, pirátství hudebních motivů, výzkumných dat atd...).
- Žáci přinesou do hodiny písemné nebo obrazové doklady (např. články z novin, internetu, videonahrávky apod.) a ve skupinách diskutují o tom, jak se takové typy pirátství ve společnosti hodnotí, případně postihují. Skupiny žáků pak svým spolužákům prezentují, jaké příklady pirátství našly, a komentují je. Každá skupina si vybere jeden druh pirátství a vytvoří poster, na kterém doloží pomocí textů a obrázků jednotlivé typy pirátství a reakce společnosti na ně (včetně soudního řízení a postihů).
- Na závěr aktivity mohou žáci dostat za úkol vytvoření eseje například na téma „Pirátství a plagiátorství – morální problém?“ Eseje mohou být vystaveny spolu s postery například v prostorách školy, předčítány mezi spolužáky ve třídě, na některé školní akci apod.

E. Další návrhy na možné navazující lekce – aplikace poznatků o plagiátorství

V hodinách českého jazyka (literatury), biologie nebo dějepisu dostanou žáci za úkol pojednat v samostatné „seminární“ práci některé významné téma, například Nerudovu fejetonistiku, etiku genového inženýrství nebo krutosti při vyhnání Němců z Československa po 2. světové válce. Téma zpracují s pomocí druhotných, případně prvotních pramenů (z literárních dějin i z Nerudových textů; z některého odborného článku od výzkumníků v genetice i z novinových článků o genetice; z dobových dokumentů i z učebnice historie nebo z některé monografie či z publicistiky).

Poté provedou průzkum na internetu, které stránky a autoři podávají k tématu nějaké zpracování (referát, zpracovanou „maturitní otázku“, encyklopedické heslo apod.), a najdou a porovnají ty texty, které se opakují, nebo jsou si nápadně podobné. Pokusí se posoudit, kde jde o přímé přebírání (a zda jde o nemravné opisování nebo zda je zdroj uveden), kde jde o skryté přebírání, například tím, že totožné obsahy vět jsou jenom přeformulovány, a kde jde o obdobná, ale původní zpracování.

Na konec porovnájí svůj původní text s texty, které posuzovali, a ukážou, v čem si mohou být dva originální texty na totéž téma blízké a podobné a v jakých prvcích je pravděpodobné, že se budou lišit.

Text pro práce metodou I.N.S.E.R.T.

Jak správně citovat

(Vybráno z článků publikovaného na webu: Univerzita Karlova KSV – knihovna, středisko vědeckých informací <http://knihovna.czweb.org/favicon.ico>.)

Doporučením pro zpracování bibliografických citací jsou mezinárodní normy:

- ČSN ISO 690. Bibliografické citace: obsah, forma a struktura
- ČSN ISO 690-2. Informace a dokumentace - Bibliografické citace - Část 2: Elektronické dokumenty nebo jejich části

Tyto normy specifikují prvky, které je třeba uvádět v bibliografických citacích publikovaných monografických a seriálových publikací, kapitol, článků atd. v těchto publikacích a patentových dokumentů. Stanoví a předepisuje pořadí prvků citace a ustavuje pravidla transkripce a formální úpravy informací získaných z pramenné publikace.

Kromě této mezinárodní normy jsou používána i jiná pravidla, pokyny či doporučení, tzv. citační styly, pro zpracování bibliografických citací.

Obecné zásady citování informačních pramenů:

- dbejte na přehlednost údajů v citacích, v seznamu použité literatury dodržujte u všech citací shodná pravidla, včetně shodné formální úpravy
- v citaci uvádějte úplné údaje (méně v tomto případě neznámá více)
- údaje do citací přebírejte vždy z primárního dokumentu (tj. s knihou či jiným informačním pramenem v ruce)
- chybějící údaj nedohledávejte, nýbrž vynechejte (např. ISBN, úplné křestní jméno autora apod.)
- není-li to nezbytně nutné, nezkracujte slova obsažená v údajích o citované publikaci

Citace můžeme umístit:

- na konec textu (nebo jednotlivých kapitol)
- do poznámky pod čarou
- přímo do textu
- částečně do textu a částečně do poznámky pod čarou

Způsob umístění citací však musí být v téže publikaci jednotný. Neuvádíme-li citace přímo v textu, použijeme odkazu na citaci, který může mít dvojí formu:

- pořadové číslo, pod nímž je uvedena citace pod čarou nebo v seznamu literatury na konci textu: v tomto případě jsou citace seřazeny a průběžně číslovány obvykle v takovém pořadí, v jakém na ně odkazujeme;
- příjmení autora (autorů) a rok vydání, přičemž jsou tyto údaje odděleny od ostatního textu závorkami; v tomto případě jsou citace obvykle seřazeny abecedně podle jména autorů, nebo v odůvodněných případech chronologicky.

Citujeme-li tutéž publikaci vícekrát bezprostředně za sebou, můžeme místo opakování celé citace použít výrazu „tamtéž“, doplněného číslem stránky.

Příklady citací

1. Citace monografických publikací:

Primární odpovědnost. Název: podnázev. Podřízená odpovědnost. Vydání. Místo vydání: Název nakladatele, Rok vydání. Rozsah. Edice. Poznámky. Standardní číslo.

McQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*. S českou předmlouvou Jana Jiráka. Vyd. 1. Praha: Portál, 1999. 448 s. ISBN 80-7178-200-9.

Dějiny českých médií v datech: rozhlas, televize, mediální právo. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2003. 461 s. ISBN 80-246-0632-1.

FRANKLIN, Bob; HAMER, Martin; HANNA, Mark et al. *Key Concepts in Journalism Studies*. 1st ed. London: SAGE, 2005. 362 s. ISBN 0-7619-4482-6.

2. Citace seriálových publikací:

Název. Odpovědnost. Vydání, Údaje o vydávání. Místo vydání: Název nakladatele, Rok vydání. Edice. Poznámky. Standardní číslo.

Národní knihovna: knihovnická revue. Vydává Národní knihovna ČR, 1990-, roč. 1, č. 1-. Praha : Národní knihovna ČR, 1990. ISSN 0862-7487.

3. Citace článků z tištěných periodik:

Primární odpovědnost. Název. Podřízená odpovědnost. Název zdrojového dokumentu. Vydání. Lokace ve zdrojovém dokumentu. Standardní číslo (nepovinné).

GOCHENOUR, Phillip H. Distributed communities and nodal subjects. *New Media & Society*. 2006, vol. 8, no. 1, s. 33-51. ISSN 1461-4448.

SVOBODA, Jiří. Co bylo, co bude? *Rudé právo*. 15. 5. 1969, roč. 49, č. 112, s. 3.

4. Citace článku ve sborníku:

[ÚDAJE O ČLÁNKU.] Primární odpovědnost. Název. In [ÚDAJE O ZDROJOVÉM DOKUMENTU.] Primární odpovědnost. Název. Vydání. Nakladatelské údaje, rok vydání, lokace ve zdrojovém dokumentu. Standardní číslo (nepovinné).

SEGETHOVÁ, Jana; VESELÝ, Arnošt; KALOUS, Jaroslav. Česká republika na cestě ke společnosti vědění. [The Czech Republic on the road to the knowledge society]. In KONČELÍK, Jakub; KOPPLOVÁ, Barbara, PRÁZOVÁ, Irena (eds.). *Konsolidace vládnutí a podnikání v České republice a v Evropské unii. II, Sociologie, prognostika a správa, Média*. 1. vyd. Praha: Matfyzpress, 2002, s. 169-182. ISBN 80-86732-00-2.

5. Citace článku z elektronického seriálu:

DOMBROVSKÁ, Michaela. Koncepce rozvoje informační gramotnosti na vysokých školách a odborné semináře IVIG 2003 a ILME. Ikaros [online]. 2003. č. 9 [cit. 2006-02-06]. Dostupný z: <<http://www.ikaros.cz/Clanek.asp?ID=200309002>>. ISSN 1212-5075.

6. Citace elektronického seriálu:

CONSERline : newsletter of the CONSER Program [online]. Washington (D.C.): Library of Congress, Serial Record Division, 1994- [cit. 2003-02-05]. Dostupný z: <cwweb.loc.gov/acq/conser/consrlin.html> . ISSN 1072-611X.

7. Citace článku z elektronické konference:

LESTER, Dan. Re: Can printing from a website be limited? In Web4Lib Electronic Discussion: An electronic discussion for library-based World-Wide Web managers [online]. Berkeley: University of California Berkeley Library, Mon 14 Jun 1999 19:30:07 [cit. 2003-02-05]. Přístup také z: <sunsite.berkeley.edu/Web4Lib/archive/9906/0233.html>.